

ОЛЕНА ЗЛОБІНА,

доктор соціологічних наук, завідувачка відділу соціальної психології Інституту соціології НАН України, Київ

Як співвідносяться аномія та соціальна напруженість

У певному сенсі поняття аномії та близьке до нього поняття соціальної дезорганізації не тільки близькі, а й подеколи тотожні поняттю соціальної напруженості. Поняття соціальної дезорганізації було введено представниками Чиказької школи для позначення нестабільності соціальних інститутів, які не забезпечували процес соціальної інтеграції. Причому необхідність впровадження такого конструкту виникла в процесі дослідження поведінкових процесів, і теоретично він був використаний як сполучна ланка, механізм, що пояснює вплив несприятливих соціальних умов на зростання рівня злочинності. Напруженість при цьому тлумачили як брак можливостей для задоволення базисних потреб представників певних соціальних верств. Так само і Дюркгайм, уводячи поняття аномії, мав на меті не просто позначити певний стан суспільної дезорганізації, а пояснити через дію цього чинника поведінкові відхилення. І теорія аномії у версії Мертонна, яку, до речі, часто позначають як теорію напруження, концентрує увагу на девіантних поведінкових реакціях, які виникають у відповідь на блокування шляхів досягнення успіху легітимними шляхами. Проте парадокс полягає в тому, що теорія, яка була створена для пояснення поведінки, насправді значно успішніше використовується саме як теоретичний конструкт для опису суспільного стану. Зокрема багато спроб застосувати її на емпіричному рівні для пояснення девіантної поведінки не дали однозначних результатів і в 1960-ті роки в американській соціології доволі міцно утвердилася думка, що теорія соціальної дезорганізації не має підтвердження. Так само і теорія напруження Мертонна не дістала чіткої емпіричної підтримки саме в частині впливу напруження, що його відчують індивіди внаслідок різного роду депривацій, на девіантну поведінку.

Не має вагомої емпіричної підтримки й інституціональна теорія аномії, згідно з якою ключовим моментом послаблення регуляції поведінки є порушення балансу між економічними, політичними та соціальними інститутами. Каменем спотикання є проблемність операціоналізації різних видів інституціонального дисбалансу.

Наявні нині інструменти вимірювання аномії на індивідуальному рівні також піддаються критиці через відсутність чіткого зв'язку між запропонованими індикаторами, що фіксують міру відчуженості, й реальними поведінковими відхиленнями. Проте серед нових підходів перспективною виглядає модель К.Сводера та Л.Косалса — аномія “я-не-знаю”. Теоретично

вони розвивають лінію Дюркгайма, але пропонують новий індикатор — невпевненість у нормах, оцінках, власній поведінці. Його переваги в тому, що ми на рівні індивіда отримуємо віддзеркалення невизначеності стосовно трьох головних інститутів — політичних, економічних та соціальних. Можливо, застосування цієї моделі для визначення стану аномії українського суспільства буде більш показовим, ніж застосування традиційно використовуваних дослідниками шкал Л.Сроула, Г.МакКлоскі та Дж.Шаар.

АНДРІЙ БОВА,

кандидат соціологічних наук, начальник 1-го науково-дослідницького відділу науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідницького інституту МВС України, Київ

Ставлення населення України до морально-правових норм (за матеріалами Всесвітнього дослідження цінностей)

Дієвість соціальних норм є основою суспільного порядку. Стан послаблення цих норм або їх конфлікту становить аномію. Сучасна концепція аномії об'єднує чималу низку теоретичних розвідок та емпіричних досліджень стосовно різних сфер життєдіяльності суспільства, окремих соціальних груп та індивідів. При кількісному вимірюванні соціальної аномії (*social anomie*) та її проявів на рівні соціальної структури широко використовуються статистичні відомості щодо демографічної ситуації, поширення соціально зумовлених захворювань, злочинності, а також показники політичної стабільності, відсутності насильства/тероризму та ін.

Для вивчення психологічної аномії (*psychological anomia*) на індивідуальному й інтерперсональному рівнях у 1950–1960-х роках у США був розроблений та впроваджений у масові соціологічні опитування спеціалізований психосоціальний інструментарій (валідизовані шкали), який фіксував сприйняття особою певних фонових явищ, що відбуваються у суспільстві, та відповідні емоційні переживання, такі як відчуження, втрата соціальних орієнтирів, безсилля, безпорадність, невпевненість у дієвості соціальних норм тощо. У вітчизняній соціології використовувалися шкали Л.Сроула, Г.МакКлоскі та Дж.Шаара та М.Кона.

На разі у різноманітних емпіричних дослідженнях існує певна варіативність показників аномії, на кшталт недовіри до інших людей та соціальних інститутів, морально сумнівної поведінки, нехтування нормами та цінностями, браку розуміння цілей, досвіду кримінальної віктимізації, неспо-